

Sygn. akt III CSK 163/19

POSTANOWIENIE

Dnia 10 stycznia 2020 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

w sprawie z powództwa Z. Z. i S. C.
przeciwko Skarbowi Państwa - Wojewodzie (...)
o zapłatę,
na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej
w dniu 10 stycznia 2020 r.,
na skutek skargi kasacyjnej powodów
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 6 grudnia 2018 r., sygn. akt I ACa (...),

**odmawia przyjęcia skargi kasacyjnej do rozpoznania i nie
obciąża powodów kosztami postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powodowie Z. Z. i S. C. domagali się zasądzenia od Skarbu Państwa reprezentowanego przez Wojewodę (...) kwot po 3 680 500 zł z ustawowymi odsetkami tytułem odszkodowania za szkodę spowodowaną wydaniem z rażącym naruszeniem prawa decyzji z dnia 28 kwietnia 1951 r., o wyłączeniu na rzecz Skarbu Państwa - na cele budowy miasta N. - nieruchomości stanowiącej własność ich poprzedniczki prawnej – Z. B. . Przyczyną nieważności decyzji, stwierdzoną w decyzji nadzorczej Ministra Infrastruktury z dnia 10 kwietnia 2009 r., było wydanie tej decyzji wobec osoby, która nie była stroną w sprawie. Z. B. zmarła bowiem w 1946 r., na kilka lat przed wszczęciem postępowania wyłączeniowego.

Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 8 czerwca 2015 r. uwzględnił powództwo zasądzając na rzecz powodów kwoty po 2 021 299 zł z ustawowymi odsetkami i oddalając powództwo w

pozostałym zakresie. Sąd Apelacyjny w (...) rozpoznając sprawę na skutek apelacji pozwanego po raz pierwszy, wyrokiem z dnia 19 lipca 2016 r. zmienił wyrok Sądu Okręgowego jedynie przez obniżenie zasądzonych na rzecz każdego z powodów kwot do 2 010 970,75 zł, oddalając powództwo co różnicy i oddalając apelację pozwanego w pozostałej części. Strona pozwana broniła się w toku postępowania m.in. powołując się na tzw. przyczynę rezerwową. Twierdziła, że gdyby wydano decyzję formalnie prawidłową, to byłaby ona tej samej treści, co decyzja wadliwa. Zarzut ten, uznany przez Sąd Apelacyjny za nieuzasadniony, pozwany podniósł także w skardze kasacyjnej. Wyrokiem z dnia 6 czerwca 2018 r. (III CSK 390/16) Sąd Najwyższy uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w części oddalającej apelację pozwanego co do zasądzonych na rzecz powodów kwot po 2 010 970,75 zł oraz w zakresie orzeczenia o kosztach procesu i przekazał sprawę temu Sądowi do ponownego rozpoznania. W uzasadnieniu wyłożył art. 160 § 1 k.p.a. w zw. z 361 § 2 i art. 363 § 2 k.c. i konstrukcję przyczyny rezerwowej w postaci legalnego alternatywnego zachowania sprawcy. Wyjaśnił, że przyczyna ta występuje w wypadku, kiedy - przeprowadzenie prawidłowego postępowania, wolnego od uchybień stanowiących podstawę nieważności decyzji lub stwierdzenia wydania jej z naruszeniem prawa, doprowadziłoby do wydania decyzji na tej samej podstawie prawnej, w tym samym terminie i tej samej treści. Dłużnik może więc powołać się na to, że mimo bezprawności działania szkoda nastąpiłaby także w przypadku działania zgodnego z prawem (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 4 marca 2010 r., I CSK 380/09, nie publ., z dnia 22 stycznia 2013 r., I CSK 404/11 (7), OSNC 2013, nr 9, poz. 110, Biul. SN 2013 r., nr 6, poz. 7, M. Prawn. 2013 r., nr 22, poz. 1211, z dnia 14 marca 2014 r., III CSK 152/13, nie publ.). Sąd Najwyższy wyjaśnił też, że utrwalony pogląd orzecznictwa i doktryny przyjmuje, że przyczyna rezerwowa podlega rozważeniu przy ocenie przesłanki i rozmiaru szkody, a nie w ramach oceny związku przyczynowego (wyroki Sądu Najwyższego z dnia 2 marca 2006 r., I CSK 90/05, OSNC 2006, nr 11, poz. 193, z dnia 4 grudnia 2008 r., I CSK 238/08 nie publ., z dnia 17 maja 2013 r., I CSK 535/12 nie publ., z dnia 14 marca 2013 r., III CSK 152/13, z dnia 22 stycznia 2014 r., I CSK 404/11). Wystąpienie przyczyny rezerwowej w postaci legalnego zachowania alternatywnego może wpłynąć na ustalenie przesłanki szkody, jeśli okaże się, że w razie zgodnego z przepisami prawa działania sprawcy, uszczerbek majątkowy w dobrach poszkodowanego powstałby w takiej samej wysokości. Konieczne jest jednak ustalenie, czy wystąpienie szkody jest pewne i czy – w wypadku legalnego zachowania alternatywnego sprawcy - z dostateczną pewnością można przyjąć, że w razie zgodnego z prawem zachowania sprawcy doszłoby do wydania takiej samej decyzji administracyjnej. Przekładając ten wywód na rozpatrywany stan faktyczny Sąd Najwyższy wskazał, że należałoby zbadać, czy uczestnictwo w postępowaniu administracyjnym spadkobierców Z. B. i wydanie decyzji w stosunku do nich,

spowodowałoby wydanie decyzji, która miałaby merytorycznie tę samą treść oraz czy odszkodowanie za wywłaszczoną nieruchomość zostałoby obliczone i wypłacone według tych samych zasad i w tej samej wysokości. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę na okoliczności faktyczne przedstawione w uzasadnieniu decyzji administracyjnej, które mogą wskazywać na wystąpienie przyczyny rezerwowej.

Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 6 grudnia 2018 r. po ponownym rozpatrzeniu sprawy ponownie dokonał zmiany zaskarżonego wyroku, tym razem oddalając powództwo. W uzasadnieniu wskazał na związanie wykładnią dokonaną przez Sąd Najwyższy, a ponadto wyjaśnił, że winien rozważyć, czy rzeczywiste zachowanie sprawcy nie stanowiło naruszenia norm mających zapobiegać szkodzie, która w wyniku tego naruszenia wystąpiła, gdyż prowadziłoby to do podważenia gwarancyjnej funkcji tych norm.

Z poczynionych ustaleń wynikało, że w rzeczywistości - mimo formalnego prowadzenia postępowania wywłaszczeniowego z udziałem nieżyjącej już wówczas Z. B. - udział w postępowaniu brali jej spadkobiercy - mąż i dwoje reprezentowanych przez niego małoletnich dzieci. Dokonywane były wymagane obwieszczenia i zawiadomienia o wyłożeniu wykazu nieruchomości zamiennych, odbyła się rozprawa wywłaszczeniowa, na której S. C. był obecny i wyjaśnił okoliczności faktyczne - w tym powiadomił o śmierci żony w 1946 r. i wniósł o wypłacenie odszkodowania na rzecz dzieci, których jest opiekunem. Sąd ustalił też, że z fragmentu protokołu, który posłużył do ustaleń wynikało, iż wszyscy uczestnicy postępowania domagali się odszkodowania pieniężnego. Sąd Apelacyjny stwierdził, że w decyzji wywłaszczeniowej zostały uwzględnione wnioski S. C., który zresztą w postępowaniu tym wypowiadał się również odnośnie wywłaszczenia własnej nieruchomości i również zażądał odszkodowania, a nie nieruchomości zamiennej. Sąd ocenił, że był on uprawniony do reprezentacji swoich dzieci na podstawie art. 57 § 1 kodeksu rodzinnego z 1950 r. Sąd nie stwierdził potrzeby ustanawiania kuratora dla małoletnich z uwagi na brak kolizji interesów pomiędzy nimi a ich ojcem, ani też wyjednania zgody sądu opiekuńczego na dokonanie wyboru pomiędzy nieruchomością zamienną a odszkodowaniem pieniężnym, skoro były to z założenia rozwiązania ekwiwalentne. W konsekwencji uznał, że nie doszło do naruszenia przepisów gwarancyjnych, gdyż sam przebieg postępowania był prawidłowy, a przepisy według których toczyło się postępowanie umożliwiały wywłaszczenie także wówczas, kiedy zainteresowani właściciele nie zgłosili się do postępowania lub byli nieznani. W tych okolicznościach Sąd odwoławczy uznał, że wykazane zostały przesłanki do przyjęcia, że taka sama decyzja zapadłaby, gdyby S. C. i dzieci jego oraz Z. B. zostali ujęci w

dokumentach jako strony tego postępowania, co oznacza, że nie powstała szkoda wymagająca naprawienia.

Powodowie wnieśli skargę kasacyjną od tego wyroku, który zaskarżyli w części zmieniającej wyrok Sądu Okręgowego. Zarzucili naruszenie prawa materialnego w wyniku niewłaściwe niezastosowanie art. 58 § 1 kodeksu rodzinnego z 1950 r. samego oraz w zw. z art. 160 § 1 i 2 k.p.a., wadliwą wykładnię art. 160 § 1 i 2 k.p.a. w zw. z art. 158 § 2 k.p.a. i art. 5 w zw. z art. 361 § 1 i 2 k.c. oraz art. 363 § 1 k.c. w różnych konfiguracjach, ewentualnie naruszenie art. 57 § 2 kodeksu rodzinnego z 1950 r. samego i w zw. z art. 160 § 1 i 2 k.p.a., a ponadto niezastosowanie art. 361 § 1 i 2 k.c. oraz art. 363 § 1 k.c. Podnieśli także zarzuty procesowe dotyczące naruszenia art. 228 k.p.c. ; art. 382 w zw. z art. 217 § 1 i 2 w zw. z art. 227 k.p.c. i art. 398²⁰ zd. pierwsze k.p.c. Ostatecznie wnieśli o uchylenie tego wyroku w zaskarżonej części oraz orzeczenie co do istoty sprawy, przez oddalenie apelacji pozwanego, ewentualnie o przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania. Domagali się także zasądzenie od pozwanej spółki na swoją rzecz kosztów postępowania.

Sąd Najwyższy zważył co następuje.

Skarga kasacyjna ukształtowana została w przepisach kodeksu postępowania cywilnego jako środek odwoławczy o szczególnym charakterze, nakierowany na ochronę interesu publicznego przez zapewnienie rozwoju prawa i jednolitości wykładni, a także w celu usunięcia z obrotu prawnego orzeczeń wydanych w postępowaniu dotkniętym nieważnością lub oczywiście wadliwych, nie zaś jako ogólnie dostępny środek zaskarżenia orzeczeń nie satysfakcjonujących stron. Realizacji tego celu służy instytucja tzw. przedsądu, ustanowionego w art. 398⁹ k.p.c., w ramach którego Sąd Najwyższy dokonuje wstępnej oceny sprawy przedstawionej mu ze skargą kasacyjną. Zakres przeprowadzanego badania jest ograniczony do kontroli, czy w sprawie występują przewidziane w art. 398⁹ § 1 pkt 1 - 4 k.p.c. okoliczności uzasadniających przyjęcie skargi do rozpoznania. Skarżący uzasadnili potrzebę rozpatrzenia ich skargi wystąpieniem przesłanek przewidzianych w art. 398⁹ § 1 pkt 1, 2 i 4 k.p.c.

Dostrzeżone w sprawie istotne zagadnienia prawne dotyczyły problemów

1. skutków naruszenia przepisów gwarancyjnych postępowania mających zapobiec wystąpieniu po ich stronie szkody, a konkretnie czy nawet potencjalna możliwość naruszenia tych przepisów (dotyczących potrzeby ustanowienia kuratora lub uzyskania zgody sądu opiekuńczego) uniemożliwia odwołanie się do przyczyny rezerwowej;

2. czy wybór rekompensaty za wywłaszczenie nieruchomości w imieniu małoletniego dziecka stanowi czynność przekraczającą zwykły zarząd majątkiem dziecka;
3. czy teoretyczna kolizja interesów rodzica i dziecka w postępowaniu wywłaszczeniowym może polegać na rezygnacji z nieruchomości zamiennej dla dziecka, gdyby nie było dostatecznej ilości takich nieruchomości;
4. wreszcie, czy związanie sądu decyzją nadzorczą pozwala na dzielenie w sprawie odszkodowawczej zdarzenia szkodzącego i wyodrębnianie jego poszczególnych wad, skoro art. 160 k.p.a. mówi o szkodzie wyrządzonej przez wydanie ostatecznej decyzji (całej) z naruszeniem prawa.

Skarżący wskazali również, iż zachodzi potrzeba wykładni przepisów prawnych wywołujących rozbieżności w orzecznictwie - skupiając się w istocie na przesłankach dopuszczalności powołania się na przyczynę rezerwową, z nawiązaniem do naruszenia przepisów gwarancyjnych zaniechaniem ustanowienia kuratora dla małoletnich lub uzyskania zgody sądu na podejmowanie czynności zarządu ich majątkiem. W szczególności zaś, czy ewentualne wystąpienie takiej przyczyny uzasadnia całkowita odmowę przyznania odszkodowania.

Istotne zagadnienie prawne to doniosły problem prawny, nowy lub już wcześniej występujący, lecz nadal niedostatecznie rozważony i wyjaśniony, mający znaczenie nie tylko jako wątpliwość występująca w danej sprawie i rzutująca na jej rozstrzygnięcia, ale powtarzający się w przestrzeni prawnej i mający ważne znaczenie także w innych sprawach. Problem taki powinien być ujęty w powiązaniu z przepisami prawnymi, na których tle powstał i sprecyzowany w wywodzie prawnym wskazującym na źródła i przedmiot niejasności i na możliwe rozwiązania interpretacyjne. Ze względu na odmienny cel instytucji przedsądu nie może polegać na prostym odwołaniu się do podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienia.

Wskazane przez powoda zagadnienia prawne nie są istotne w rozumieniu art. 398⁹ § 1 pkt 1 k.p.c. Mają charakter zagadnień teoretycznych, opartych na spekulacjach nie powiązanych z ustaleniami dokonanymi w sprawie, takimi jak założenie, że odszkodowanie nie stanowiło równoważnej rekompensaty z przyznaniem nieruchomości zamiennej, mimo że z ustaleń Sądu Apelacyjnego wynikało, że forma rzeczowa rekompensaty nie cieszyła się zainteresowaniem osób wywłaszczanych, bądź też rozważania o możliwej kolizji interesów z uwagi na zamiar skrzywdzenia dziecka wyborem. Kierunek wykładni przepisów ochronnych zawartych w kodeksie rodzinnym z 1950 r. nawiązywał do wcześniejszych przepisów ustawy z 1946 r., zawierających listę czynności

przekraczających granice zwykłego zarządu, zaś ocena możliwości kolizji odnosić się musi do rzeczywistych okoliczności, a nie do hipotez. Nie wymaga też wyjaśnienia, ponieważ interpretacja tych przepisów nie budzi poważnych wątpliwości, a potrzeba wykładani przepisów nieobowiązujących od ponad pięćdziesięciu lat nie wydaje się celowa jako działanie ujednolicające orzecznictwo.

Z kolei wykładnia art. 160 § 1 i 2 k.p.a. w zakresie dopuszczalności powołania się na przyczynę rezerwowa została już dokonana przez Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 czerwca 2018 r. (III CSK 390/16), wiążącym także Sąd Najwyższy w niniejszej sprawie. Przedstawiony tam mechanizm oddziaływania przyczyny rezerwowej na określenie szkody wyjaśnia przedstawianą przez powodów wątpliwość co do tego czy przyczyna ta zawsze wyłącza całkowicie roszczenie odszkodowawcze.

Skarga kasacyjna powodów nie jest też oczywiście uzasadniona. Skarżący formułują tę podstawę w sprzeczności z ustaleniami faktycznymi, którymi związany jest Sąd Najwyższy (art. 398¹³ § 2 k.p.c.). Zarzut, że powodowie zamierzali wykazać fakt nieodebrania przez ich ojca odszkodowania z depozytu sądowego dowodem z pełnej treści akt postępowania wywłaszczeniowego nie jest odpowiednim uzasadnieniem twierdzeń o jednoznacznej zasadności skargi, skoro wniosek ten zostało złożony w postępowaniu apelacyjnym w celu wykazania, czy właścicielowi którejkolwiek z wywłaszczonych nieruchomości została przyznana nieruchomość zamienna a nie w celu dowodzenia faktu nieodebrania depozytu.

W tym stanie rzeczy wymienione przez skarżących podstawy przyjęcia ich skargi kasacyjnej do rozpoznania nie uzasadniają potrzeby rozpatrzenia niniejszej skargi. Okoliczności sprawy nie wskazują też, aby wystąpiły inne przesłanki przewidziane w art. 398⁹ § 1 k.p.c.

Z tych przyczyn Sąd Najwyższy odmówił przyjęcia skargi do rozpatrzenia.

Orzeczenie o kosztach postępowania kasacyjnego uzasadnia art. 102 k.p.c. w zw. z art. 398²¹ w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

aj